

SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf

UTLÅTANDE

Social- och hälsovårdsministeriet
PB 33
00023 Statsrådet
kirjaamo@stm.fi

27.3.2017

Ärende: Begäran om utlåtande angående utkast till regeringens proposition om lag om kundens valfrihet inom social- och hälsovården samt om lagen om ändring av lagen om patientens ställning och rättigheter samt om lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, STM068:00/2015, 31.1.2017

SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf (SAMS) tackar för möjligheten att ge utlåtande beträffande lagen om valfrihet inom social- och hälsovården. Utlåtandet har utarbetats i samarbete med SAMS medlemsförbund vilka är Finlands Svenska Handikappförbund rf, Förbundet De Utvecklingsstördas Vål rf, Psykosociala Förbundet rf, Svenska hörsselförbundet rf och Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf. Vi tillsammans representerar cirka 45 000 personer med funktionsnedsättningar i Svenskfinland.

1. Inledningsvis instämmer vi att det finns ett behov av lagstiftning för att trygga social- och hälsovårdens klienter god service, vård och jämlikhet. Med hjälp av den föreslagna valfrihetslagen bör man sträva efter att upprätthålla jämlikheten, förbättra rättsskyddet och trygga socialvårdens klienters möjlighet att påverka sina egna ärenden genom att möjliggöra valfrihet inom sektorn.

Fokus i lagen bör ligga på de åtgärder som tryggar valfriheten också för utsatta personer och personer tillhörande minoriteter såsom den svenskspråkiga befolkningen i Finland. Ett system skapande möjligheter för en bredare marknad som förutom stora också innefattar små- och medelstora aktörer är en förutsättning för en verklig valfrihet för hela befolkningen i landet.

Det verkar överhuvudtaget vara så att alltmer ansvar läggs på klienter själva. Ifall valfrihetsreformen genomförs, måste den förverkligas på ett ändamålsenligt sätt, det vill säga reformen måste planeras ordentligt. Tyvärr har den nuvarande tidtabellen inga förutsättningar för det.

2. Anmärkningar med tanke på språkliga rättigheter

2.1. En koordinerande och samordnande funktion för att kunna trygga den svenskspråkiga servicen

Valfrihetsförslaget är uppbyggt kring en mångproducentmodell, som är utmanande och som förutsätter att landskapen kan definiera servicehelheter och -kedjor. Svenskspråkiga

personer med funktionsnedsättning är en minoritet inom en minoritet i de stora landskapen (undantag södra Österbotten).

I och med att påverkansorganen för minoritetsspråk, vars uppgift ska vara att ge råd om vilka behov den svenskspråkiga befolkningen i respektive landskap har, inte har reell beslutandemakt utan mer fungerar som rådgivande organ ser vi en stor risk att situationen för den svenskspråkiga befolkningen försämras avsevärt.

Därför bör särskild uppmärksamhet fästas vid hur servicehandledningsprocessen och utvecklingen av vårdkedjorna sker för denna del av befolkningen. *En koordinerande funktion för svenskspråkiga personer med funktionsnedsättning behövs. Denna funktions arbete skulle också vara till hjälp då producenter ämnar ansöka om undantagstillstånd för att inte arrangera tjänster på svenska i en tvåspråkig kommun.* Vi har i våra tidigare utlåtanden föreslagit en koordinerande och samordnande funktion för att kunna trygga de svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänsterna i hela landet.

2.2. Strukturer som möjliggör en mångsidig marknad

Valfriheten kan förverkligas endast med den förutsättningen att marknaden är tillräckligt bred, det vill säga att det finns valmöjligheter i systemet. Speciellt med tanke på de svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänsterna är det oroväckande om endast stora aktörer har kapacitet att vara med på marknaden. Det allmänna måste skapa sådana strukturer som möjliggör för små- och medelstora aktörer att vara med på marknaden och konkurrera med större aktörer som har kapacitet att producera sina tjänster nästan som en monopolaktör.

Exempelvis Folkpensionsanstaltens svenskspråkiga rehabiliteringskurser för synskadade personer ordnade av en liten aktör har inte samma förutsättningar som stora aktörer med tanke på bland annat den så kallade tvångsbolagiseringen. För att kunna upprätthålla och utveckla de svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänsterna måste det finnas valmöjligheter också på svenska.

2.3. Våra förslag till ändringar i lagtexten

Vi anser det motiverat att föreslå att lagförslaget utvecklas så att det lyfts fram de konkreta åtgärder med hjälp av vilka de svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänsterna kan tryggas. Tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna betyder att kunderna kan få tjänster på sitt eget språk och utnyttja sin valfrihet.

Lagens 30 § berör å ena sidan producenters skyldighet att producera tjänster på svenska i en tvåspråkig kommun och å andra sidan ett undantagstillstånd till en producent att inte producera svenskspråkiga tjänster i en tvåspråkig kommun. Det första momentet bör omformuleras på det sättet att *en producent ska regelbundet upprätta en utredning om tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna i en tvåspråkig kommun.* Det andra momentet

bör omformuleras på det sättet att *en producent ska upprätta en utredning om att hur enskilda personers språkliga rättigheter tillgodoses i praktiken ifall producenten ansöker om och/eller beviljas ett undantagstillstånd till att inte producera svenskspråkiga tjänster i en tvåspråkig kommun*. Dessutom föreslår vi att *lagen skulle innehålla villkor för utredningen, och utredningen skulle utfärdas regelbundet eller på ett annat ändamålsenligt sätt*.

Lagens 36 § innehåller vissa villkor för avtalet mellan landskapet och producenten. Vi anser att den sjunde punkten i avtalet bör vara att *om tjänsterna produceras på finska och svenska eller enbart på ett av dessa språk*. Denna punkt är nödvändig för att kunna trygga svenskspråkiga tjänster i praktiken.

3. Juridiska grunder för våra anmärkningar

3.1. Jämlikhet som grund för språkliga rättigheter och kommunikation

Grundlagen bygger på tanken att alla ska behandlas lika och även de språkliga rättigheterna baserar sig på denna tanke. Det talade och det skrivna språket, liksom övriga sätt att kommunicera, är centrala för förverkligandet av kunders möjligheter att påverka sina ärenden och att överhuvudtaget få service. Kommunikationens roll accentueras särskilt för vissa grupper av personer med funktionsnedsättning. För att personer som har svårigheter med talförmågan ska kunna få service på det sätt som de har rätt till förutsätts det att personalen har specialkompetens, exempelvis i form av färdigheter i alternativ och kompletterande kommunikation.

Valfriheten inom social- och hälsovården kan uppnås endast om alla medborgare har konkreta möjligheter att få social- och hälsovårdstjänster utan att bli diskriminerade. Det finns ingen valfrihet för svenskspråkiga personer om de inte kan välja mellan tjänster på lika grunder jämfört med resten av befolkningen.

3.2. Det allmännas skyldighet att trygga individers grundläggande fri- och rättigheter

Det verkar vara så att alltmer ansvar läggs på klienter själva. Det allmänna ska trygga stödandet i valsituationer och därigenom deltagandet i beslutsfattande. Förenta Nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar förpliktar Finland att använda sig av stöd i att fatta beslut.

Även om social- och hälsovårdssektorn ska utvecklas så att det ska finnas valfrihet i form av flera serviceproducenter, har det allmänna fortfarande skyldighet att ansvara för att systemet är fungerande och för att de grundläggande fri- och rättigheterna tryggas. Jämlikheten och de språkliga rättigheterna måste förverkligas också i praktiken. Valfriheten ska förverkligas på ett jämlikt sätt, vilket betyder att den svenskspråkiga befolkningen måste

ha konkreta möjligheter att få service på sitt eget språk på det sätt som avses i språklagen (423/2003).

Valfrihetsförslaget innehåller inte sådana strukturella lösningar som i praktiken tryggar den svenskspråkiga servicen. Övervakningssystemet i förhållande till språkliga rättigheter är oroväckande, speciellt med tanke på att det ska finnas sådana landskap i Finland som endast innehåller en svensk- eller tvåspråkig kommun. Vi betonar att landskapet ska övervaka att de språkliga rättigheterna fullföljs genom hela servicekedjan och agera snabbt om missförhållanden uppdagas. Som ett exempel kan nämnas de svenskspråkiga psykiatriska tjänster som för närvarande är splittrade i hela landet med mycket varierande praxis.

4. Beredningen och förberedelsearbetet måste ges mera tid

Inom social- och hälsovården måste god service, vård och jämlikhet tryggas på ett kostnadseffektivt sätt. Den egentliga frågan med tanke på valfrihetsreformen är att på vilket sätt valfrihetsreformen ska förverkligas. Med tanke på den tidtabell och det material som finns tillgängligt kan det konstateras att det vore ett stort misstag att föra reformen vidare utan att reservera mera tid för beredningen och den slutliga lagtexten samt systemet överhuvudtaget.

Ett konkret exempel på den problematiska tidtabellen är den personliga budgetering som planerats som ett alternativ för de som har ständiga, varaktiga och nödvändiga behov av social- och hälsovårdstjänster. För tillfället verkar modellen inte innehålla sådana aspekter som själva begreppet, personlig budget, skulle enligt vissa tidigare planer betyda. Personlig budget kan i bästa fall vara ett nyttigt verktyg för att garantera service och självbestämmanderätt i klienters egna ärenden. I värsta fall kan den personliga budgeteringen orsaka allvarliga luckor i kunders servicekedjor och rättskydd överhuvudtaget.

5. Avslutningsvis önskar SAMS att det ovan anförda tas i beaktande i beredningen. Vi påpekar ännu att reformen bör granskas ur ett språkligt perspektiv. SAMS hänvisar i övrigt till Handikappforums utlåtande och delar den bedömning som Handikappforum gjort.

Helsingfors den 27.3.2017

Nina af Hällström
Verksamhetsledare

Sakkunnig: Kirsi-Maria Malmlund, jur.mag.
Juridiskt ombud, sakkunnighetsjurist